

27de 9br

1885

NUMISMATISK FORENINGS MEDLEMSBLAD

BIND XII

Nr. 5

Maj

1930

BOGANMELDELSE

J. Wilcke: Specie-, Kurant- og Rigsbankdaler (København 1929, 506 Sider med mange Illustrationer).

Kun godt 2 Aar efter Udsendelsen af det omfattende Arbejde »Kurantmønten 1726—1788«, anmeldt her i Medlemsbladet Bind XI pag. 52—56, har Dr. polit. Wilcke som meddelt sammesteds pag. 294 udsendt en Fortsættelse af dette Værk, et nyt Arbejde, der, som Bogens Undertitel lyder, behandler »Møntvæsenets Sammenbrud og Genrejsning 1788—1845«. Paa Forhaand kunde man vel have ventet et andet Afslutningsaar end 1845, der jo ikke danner noget Skel indenfor de danske Udmøntninger. Naar Aaret 1845 er valgt, staar dette i Forbindelse med, at det foreliggende Arbejde behandler andet og mere end de danske Udmøntninger, idet det nemlig for den paagældende Perodes Vedkommende giver en Fremstilling af det danske Pengevæsens Historie, hvorved paa Grund af de særlige Forhold Landets Seddel- og Bankvæsen kommer til at indtage en meget fremtrædende Plads, og i denne Henseende maa det indrømmes, at Aaret 1845 er mere betydningsfuldt end f. Eks. selv Aarene 1873—74, hvor Overgangen til Kronemøntsyste­met sker.

Fremstillingen, der væsentligt hviler paa hidtil utrykt Kildemateriale, og som til Baggrund stadig har Landets almindelige politiske og økonomiske Historie, falder da naturligt i 2 Hovedafsnit, først Perioden 1788—1813, omhandlende den i Dr. W.s forrige Arbejde antydede Overgang fra Kurantmønt til Speciemøntens Genindførelse, der dog kun fik ret Betydning i Hertugdømmerne, medens i Kongerigerne Funderingens Uholdbarhed i Forbindelse med Seddelmængdens for rapide Vækst, der dog væsentligt skyldtes de ulykkelige Krigsaar, førte til Katastrofen i 1813 med dens Reduktion af Kurantdaleren til 5/48 i Rigsbanksedler til tilmed daarlig Kurs, — dernæst Perioden 1814—

1845, hvor Landet gennem Nøjsomhed og paapasselig Konsolidering atter arbejdede sig frem, saaledes at Sedlerne i 1845 kunde erklæres indløselige.

Skønt Dr. W. for den sidste Periodes Vedkommende i udstrakt Grad har kunnet bygge paa trykte Kilder, bl. a. Dr. polit. Rubows 2de Binds Værk om Nationalbanken, har det forhaandenværende utrykte Materiale dog været næsten overvældende, men Fremstillingen er i det hele overskuelig og let læselig, ofte dragende Paralleller mellem den Maade, hvorpaa de ledende under Datidens vanskelige Forhold behandlede de finansielle Forhold, og de Veje, man under og efter vor Tids Verdenskrig gik, — saaledes at man med Forfatteren er tilbøjelig til at give Datidens Mænd som Ernst Schimmelmänn, A. S. Ørsted, Møsting, Malling og Collin Prisen.

Ikke blot til Danmarks Mønthistorie, men ogsaa til vore Pengesedlers og vor Medaillørkunsts Historie, ja endog til Personalhistorien gives en lang Række Bidrag, som er ny selv for den med Emnet ellers ret fortrolige. Det ligger i Sagens Natur, at en detailleret Redegørelse herfor saavel som en paa Enkeltheder indgaaende Kritik er udelukket, i første Henseende fordi de naturlige Rammer for denne Anmeldelse derved vilde sprænges, i sidstnævnte Henseende fordi man da praktisk talt maatte gøre hele Forfatterens Arbejde om igen ved at gennemgaa alt det utrykte Materiale.

Trykfejl forekommer naturligvis hist og her¹⁾, saaledes pag. 9, Lin. 9 f. n. »Grahams Lov« for Greshams Lov, pag. 38, Lin. 1 f. n. »1788« for 1789, pag. 48 Lin. 20 f. o. »22. Febr.« for 29. Febr., pag. 358 Lin. 5 f. o. »Timme« for Timm, pag. 464 Lin. 4 f. o. »1919« for 1819, ligesom man vel pag. 278 Lin. 10 f. o. skal læse »asiatisk«, ikke østasiatisk.

En meningsforstyrrende Fejl er indløbet pag. 387 Lin. 16 f. n. angaaende Udmøntningen af $\frac{1}{16}$ Rbsk., og større Klarhed kunde man have ønsket pag. 20, jfr. 26 og 27 om Værdien af Hertugdømmernes Kobbermønt fra 1787, ligesom den pag. 57 anførte Tabel nok kunde have tiltrængt nogle vejledende Kommentarer. Naar der pag. 7 anføres »Patent« af 8. Juli 1785, andetsteds af Forfatteren benævnt »Plakat«, og der pag. 83 Lin. 16 f. o. tales om »Resolutioner og Patenter«, medens der pag. 58 om samme Emne kun nævnes »Patenter«, skyldes disse Inkonsekvenser vel den korte Tid, der har staaet til Forfatterens Raadighed til Arbejdets Fuldførelse.

¹⁾ I min Anmeldelse af »Kurantmønten« har indsneget sig et Par kedelige Trykfejl, saaledes pag. 53, Lin. 8 f. o. »Rasmus« for Ramus og pag. 54, Lin. 19 f. o. »1572« for 1752.

Pag. 98 ff. giver W. en detailleret — og for de fleste ukendt — Fremstilling af G. V. Bauerts Uddannelse i England hos den berømte Stempelskærer Milton. Med Rette gør W. opmærksom paa, at den med M signerede Specieudmøntning med Aarstal 1799 hidrører fra Milton, ikke fra Mahrenz (eller Marenz, hos Bergsøe og ældre Forfattere sædvanlig benævnt Maxen), af hvem man bortset fra de tarvelige Speciestempler med Aarstal 1788—90, der ikke har den ringeste Lighed med de fint udførte Stempler af 1799, vist ellers kun kender den hos Lange II Nr. 1182 beskrevne Medaille over Præsten Rüter i Anledning af dennes Død i 1785. W.s stærke Kritik af Bergsøes Bemærkninger ad Bauerts Medailler (Bergsøe 42—43) er dog ikke helt retfærdig, da Bergsøe selv i »Tillæg« til Medailleværket pag. 39 ad Nr. 1490 i nogen Grad har rectificeret sine tidligere Bemærkninger. Til de af W. anførte Medailler, hvortil Bauert under sit Englandsophold har skaaret Stempler, kan føjes den af Bergsøe under Nr. 1490 anførte. Som det fremgaar af L. E. Bruun's Katalog Nr. 16102 og ogsaa af et Br.-Ekspl. i min Samling bærer Medaillen dog sikkert Aarstallet MDCCC, ikke som af Bergsøe anført 1800. De af W. pag. 103, jfr. 28 og 160 meddelte Oplysninger om Stempelskæreren Abraham Heilbuth og om E. J. Lübbes tjener til at bestemme den af Bergsøe under Nr. 1069 beskrevne sjældne Medaille.

Noget vilkaarligt synes W. mig flere Steder at henvise til N. H. Weinwich's Malers. . . . og Stempelskærerkunstens Historie. De her og i Weinwich's Kunstner-Lexicon (Kbhvn. 1829) indeholdte Oplysninger om ældre Medaillører er jo dog benyttet og paa mange Punkter korrigeret i Ph. Weilbach's Nyt dansk Kunstnerlexikon (2. Udg., I-II, Kbhvn. 1896—1897), hvortil i det hele kan henvises, og hvorefter bl. a. S. A. Jacobson er født 1754, ikke som af W. med Tvivl antaget pag. 39 i 1756.

Ved den pag. 141 afbildede Kobberplade med 4 indslaaede Præg af 2 Skilling norsk 1807 kan henvises til Bruuns Katalog 10938 a, Guildal 2974, Meyer-Gedanensis (hos Hess' Nachf.) 1078 og Essen 2702. Interessant vilde det forøvrigt være saa vidt muligt at efterspore den tidligste Forekomst af slige mærkelige Stykker.

Den kølnske Mark har Dr. W. pag. 10—11 nu som tidligere beregnet til 233,855 gr, og mod denne Beregning kan næppe rejses nogen betydende Indvending. Det danske Pund er dog vist i Datiden sædvanligt beregnet til 10391,889 holl. As eller 499,308 franske g, og da Guld og Sølvvægten var indrettet saaledes, at 17 Pund eller 34 Mark

skulde veje lige med 16 Pund dansk Handelsvægt, skulde følgelig en Mark Guld- og Sølvvægt veje 4890,3 holl. As eller 234,975 g. Denne saakaldte kølnske Mark blev dog i Datiden anset for noget tungere end den egentlige kølnske Mark, der kun ansattes til 4867,28 holl. As eller 233,8424 franske g. Markens Inddeling var som bekendt: en Mark = 8 Unzer = 16 Lod = 64 Quintin = 256 Ort = 4096 Es = 32768 Gran, medens ved Probervægten Marken regnedes til 24 Karat à 12 Gran (Guld) og til 16 Lod à 18 Gran (Sølv), jfr. E. H. Tredger: *Haandbog for Reisende* (Kbhvn. 1824) pag. 478—479. I Hamborg beregnedes den kølnske Mark lidt ringere, nemlig til 4864 holl. As (sst. pag. 483).

Noget tydeligere kunde det være præciseret, at Nationalbankens Rigsbanksedler kun skulde være gangbare i Kongeriget, saa at Hertugdømmerne altsaa var undtagne, ligesom det vel burde være antydet, at i Slesvig og Holsten regnedes der sædvanligt — uanset at Frd. $\frac{5}{1}$ 1813 fastsatte, at alle Kontrakter etc. fremdeles skulde lyde paa Rigsbankdalere à 6 Mark à 16 Skilling, — efter Rigsdaler à 3 Mark à 16 Skilling à 12 Penninge. Paa Grund af Hamborgs Nærhed og Betydning vedblev fremmed Mønt stadig at være i Omløb af samme Art og til samme Kurser som i Hamborg (jfr. Tredger l. c. pag. 467—468 og 469—742).

I Lauenborg var den cirkulerende Mønt i det væsentlige som i det nærliggende Lübeck; man regnede saaledes enten efter Mark à 16 Skilling à 12 Pfennige lybsk eller efter Rigsdalere à 48 Skilling à 12 Pfennige lybsk. Udmøntning af Hertugdømmets egne Møntsorter var ikke sket siden de i 1736—40 i Clausthal foretagne Udmøntninger af Sølv- og Kobbermønt efter lybsk Kurantmøntfod, men foruden disse Mønter gjaldt de hannoveranske efter Leipzigerfoden møntede $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{6}$ Stykker. Mest bestod Omløbet af hamburgske, lybske og holstenske Smaamønter, dog ogsaa af ældre danske 2-Skillinger og de slesvig-holstenske Speciemøntsorter (efter 1787) samt af Zweidritler efter 18-Gyldenfoden, idet de gentagne Forbud mod dansk Smaamønt ikke synes at have frugtet, se herom Tredger l. c. pag. 468—469 og Max Schmidt: *Die Münzen von Sachsen—Lauenburg* (Ratzeburg 1884) pag. 3, 12, 13—14, hvor ogsaa Udmøntningen af Zweidritlerne 1830 omhandles.

Om Møntforholdene i Trankebar kan endvidere henvises til den kgl. danske Kammerherre August Hennings: *Geschichte des Carnatiks und der Dänischen Colonie* (Hamburg & Kiel 1785) pag. 505: »Da enhver, der bringer Kongen en Gave, kan faa Tilladelse til at mønte, bliver de første Fanoms i Alm. fuldvægtigt udmøntet, men saa snart

de er kommet i Omløb mere og mere forfalsket og taber da i Værdi. Desuagtet straffes Falskmøntnere paa det grusomste. Paa en saadan Misdæder, der var ført til Retterstedet for at halshugges, udskar en Bøddel Strimer af hans Krop og gav ham dem med et Stykke Kokosnød at spise. Den halvdøde maatte putte det i Munden, men spyttede det straks ud. To Braminer, der ikke kunde straffes paa Livet, fik hældt Kamfer i Øjnene for at brænde disse ud og Ørerne skaaret af«. I en hertil hørende Note hedder det: »Vexellerne undersøger en Fanom meget længe, før de vil modtage den til fuld Værdi. Om Fordelen, som de har ved at vexle Kas, er allerede berettet . . . Fordi enhver, der indveksler en Fanom, maa give dem 4 Kas i Opgæld eller 84 Kas, og naar man køber noget for 20 Kas maa betale 21 Kas, regner de fattige 84 Kas paa en Fanom«. Om ostindiske Møntnavne, etc., se Hennings l. c. pag. 558, 559, 560, 561, 562—63, 568, 570, 573, 575—76, 577, 579 og 584.

Mine ovenanførte Bemærkninger skal i det hele ikke opfattes som en Kritik, men som nogle Randnotater af en, der med største Interesse har læst det foreliggende dygtige Arbejde og paa mange Punkter har følt sig beriget derved. Beundringsværdigt er det, at Dr. W. ved Siden af sin betydningsfulde Embedsgerning har faaet Tid og har haft Energi til at paatage sig et saa omfattende Arbejde, der desværre kun kan ventes læst og paaskønnet af en ret snæver Kreds, selv om det ifølge sit Indhold er af Interesse, ikke blot for Numismatikkerne (herunder Mønt-, Medaille- og Pengeseddelsamlerne), men ogsaa for Bankfolk, Nationaløkonomer, Politikere og historiskinteresserede. Dr. W.s store Arbejdsevne og Energi vil forhaabentlig inden lang Tid bringe os en Fortsættelse, fremstillende Mønt- (Penge-) væsenet fra 1845 til vore Dage.

Axel Ernst.